

ИНТЕРКУЛТУРНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ НАСТАВНИКА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ¹

Апстракт: Живот, рад и учење у глобалном интеркултурном друштву 21. вијека захтијева од сваког појединца развијене опште и професионалне компетенције и оспособљеност за активно учење. Припремању младих за такве процесе у васпитно-образовним институцијама мора се посветити посебна пажња. У свему томе битну улогу имају наставници.

На узорку од 262 наставника основне школе, примјеном скалера и поступком факторске анализе, идентификовали смо факторе који детерминишу интеркултурне компетенције наставника, а то су: позитивно вредновање културних обиљежја, прихватање различитости, комуникацијске вјештине, отвореност за различите културе, затвореност за различите културе и традицију и/или интеркултуралност. У односу на социопедагошка обиљежја наставника утврђене су статистички значајне разлике код мањег броја идентификованих фактора.

Интеркултурни помаци истовремено треба да се промовишу и у друштвеним и у образовним политикама. За развој интеркултурног идентитета и прихватање заједничких вриједности потребни су интеркултурално компетентни наставници.

Кључне ријечи: мултикултуралност, интеркултуралност, интеркултурни идентитет, интеркултурне компетенције, наставник.

УВОД

Друштво 21. вијека је неколико година уназад угрожено економском кризом и политичком нестабилношћу широм свијета. Та криза на одређеним просторима, какав је случај и са нашом земљом, доприноси томе да је културна нетрпељивост све чешће препрека социјалној интеграцији појединаца, као и различитих друштвених група.

Уважавајући феномен глобализације као тежње заједници различитих култура, језика и народа, интеркултурализам је незаобилазан

* branemikanovic@gmail.com

¹ Рад је настао прерадом дијела мастер рада Кристијана Поповића који је одбрањен на Филозофском факултету у Бањој Луци 21.06.2016. године.

и представља један од приоритетних циљева образовања. Посматрајући однос интеркултурализма и васпитања, извјесно је да је овај феномен све више у подручју интереса друштвених и хуманистичких наука. Културне промјене које се данас одвијају у друштву су веома интензивне. Отуда се истраживање интеркултуралних компетенција различитих субјеката васпитања у постојећем мултикултуралном окружењу намеће као значајан педагошки проблем. С обзиром на то да школа треба да васпитава и образује младе нараштаје у духу интеркултурализма, сматрамо да би било оправдано, потребно и значајно бавити се истраживањем и анализом интеркултуралних компетенција наставника.

ТЕОРИЈСКЕ ОСНОВЕ

Почетни проблем је питање дефинисања *интеркултуралности*. У вези са терминима *интеркултурно* и *интеркултурално* не постоји потпуна усаглашеност, па је уочљиво да аутори користе оба термина, без прецизније дистинкције (Hrvatić 2007; Piršl 2007; Koković 2011; Jevtić i Mikanović 2012; Vašić 2014). Проблем је изражен и због механичког превођења ријечи са енглеског језика, као и због тога што се не прави битнија разлика између термина мултикултурализам и интеркултурализам. Мултикултурализам је *статичан појам* и подразумијева миран суживот различитих етничких, културних и вјерских заједница, и то тако да је комуникација између тих заједница могућа и пожељна, али није обавезна и не подразумијева се, док интеркултурализам означава динамичне и интерактивне везе и односе између тих културно различитих група. Ријеч *интеркултуралност* представља сложеницу од префикса *интер* (lat. *inter* – испод, међу, између) и именице *култура* (lat. *culture* – његовање, гајење). Друштво и култура су два уско повезана појма, јер је друштво сачињено од различитих култура (Бранковић, Микановић 2016). Култура „подразумијева заједничку традицију, вјеровање, обичаје, митове, вриједности, симболе, па се идентитет заснован на култури препознаје по вриједносним садржајима који су груписани око заједничке историје, религије, језика, фолклора, митологије, права, обичаја умјетности“ (Божиловић 2006, према Бранковић 2009: 498).

Идеја интеркултурализма у образовању представља резултат потребе да се мултикултурална друштва уреде према начелима: културног плурализма, универзализма и социјалног дијалога (Hrvatić 2007). За Елви Пиршл (Piršl 2011) интеркултурализам представља разумијевање различитих култура, успостављање позитивних односа размјене и међусобног обогаћивања. Интеркултурализам подразумијева позитиван и активан однос између група и појединаца (Mrnjaus 2013).

Појам интеркултуралност уско је повезан и са идентитетом. Не постоји само један идентитет прихваћен од свих припадника друштва, већ бројни идентитети формирану унутар различитих културних сегмената заснованих на посебним вриједностима (Аврамовић 2012). Идентитет се тиче припадања, онога што имамо заједно с другим људима и што нас разликује од других. „Идентитет даје човјеку осјећај личне локације и осигурава стабилну језгру човјекове индивидуалности, али он се протеже и на друштвене односе“ (Mesić 2006: 282). Идентитет подразумева изградњу, развој, прилагођавање и сл. „Идентитет означава начин на који се појединци и групе доживљавају и одређују према сличностима и разликама са другим групама и појединцима“ (Perotti 1995: 22). Постоји и интеркултурни идентитет. Он се посебно огледа у: прихватању постојећих и нових културних елемената; повећању ширине и дубине виђења; већем саморазумијевању, самоприхватању и самопоуздању; повећаној отворености и флексибилности и повећаној креативности која омогућује суочавање с новим изазовима (Kim 1991, према Mikanović i Jevtić 2015: 243). Појединац који је развио интеркултурални идентитет не поистовјећује се искључиво са својом културном групом, већ и са осталим културним групама са којима живи, учи и ради.

ИНТЕРКУЛТУРАЛНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ НАСТАВНИКА

Термин компетенција у педагошку науку уведен је из енглеског језика (енг. *competences*) и користи се у више различитих значења. Гледано етимолошки, овај термин потиче од латинске ријечи *competentia*, што значи да нека особа има знања, вјештине, искуства, односно, да је мјеродавна у некој дјелатности. Основу за њихово дефинисање и разликовање изводимо из општег значења појма компетенција – „надлежности, мјеродавности, способности“ (Vujačić 1985: 442). Питање компетенција, односно компетентности наставника све више постаје актуелни педагошки проблем.

У педагошкој литератури објављен је већи број радова који указују на вриједне покушаје дефинисања и класификације компетенција наставника. Према схватању Ненада Сузића (Suzić 2005) постоји 28 компетенција које он разврстава у четири подручја: *когнитивне, емоционалне, социјалне и радно-акционе компетенције*. Наставник у савременој школи треба да поседује већи број компетенција садржаних у оквиру четири наведена подручја компетенција. Марко Јурчић (2014) компетенције наставника сврстава у осам димензија: лична, комуникацијска, аналитичка, социјална, емоционална, интеркултурална, развојна и вјештине у рјешавању проблема. У наведеној класификацији уочили смо интеркултуралну компетенцију као посебну димензију. Она представља основни фактор успјешне комуникације

у мултикултуралном друштву. Термин компетенција често се користи као синоним за професионалну способност.

Интеркултуралном компетенцијом означавају се „различите способности и карактеристике које обиљежавају сваког појединца на индивидуалном, личном нивоу и оне се најчешће групишу у три битне димензије: когнитивне, афективне и понашајне“ (Piršl 2012: 334). Степен интеркултуралне компетенције појединца одређен је квалитетом понашања у специфичној интеркултуралној интеракцији. Иако аутори различито дефинишу интеркултуралну компетентност, могуће је издвојити пет битних елемената интеркултуралне компетенције, а то су: ставови, знање; вјештине интерпретирања и однос, вјештине откривања и интеракције и критичка културна свјесност (Mikanović, Jevtić 2015: 244). Интеркултуралност је тијесно повезана са идејом равноправности и једнаких вриједности у друштву за све његове припаднике. Због тога, културну разноликост треба користити као полазиште за развој интеркултуралних компетенција. Упознавањем свих области живота припадника различитих култура и њихових животних навика утичемо на стварање атмосфере уважавања и подржавања различитости у свим областима људског друштва, те промовишемо равноправност, борбу против дискриминације и толеранцију (Piršl 2007, Bedeković 2011; Šurbek 2012).

За интензивирање интеркултуралних процеса, непосредно уз образовну компоненту, неизоставна је и васпитна компонента. Улога наставника је посебно битна за успјешно рјешавање овог проблема. Данашња школа није само мјесто стицања интеркултуралних сазнања, већ све више постаје дио континуираног учења (са)живота, сарадње, толеранције и равноправности у којем непосредно учествују ученици, васпитачи, родитељи, али и само окружење (Hrvatić 2007; Bedeković 2012). У школској средини дјеца треба да се упознају са животним стиливима који се разликују од њиховог и тако науче да живе са другима, боље их разумију и цијене њихове вриједности (Кнежевић-Флорић 2005). На тај начин она изграђују систем вриједности у коме има довољно простора за подршку, помоћ и поштовање културално другачијих. Улога наставника у савременом образовном систему трпи велике измјене и модернизацију. Један број аутора сматра да је дошло до промјене педагошке парадигме (Ninčević 2009; Jevtić, Petrović 2012; Ćatić 2012; Круљ-Драшковић, 2012) која захтијева развијање истраживачке компетенције, превазилажење дихотомије теорија–пракса, као и његовање новог и интерактивног приступа. Од наставника се очекује стално учење, усавршавање, праћење најновијих трендова, добра информисаност о актуелним друштвеним збивањима, медијска писменост на високом нивоу, те велика флексибилност и спремност за прилагођавање промјенама. Наставник који посједује овакве особине способан је да

развије интеркултуралне компетенције и да успјешно спроводи политику интеркултуралног образовања имајући стално у виду богатство различитих култура и њихових могућности (Јелачић 2011).

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

На основу проучавања релевантне научне литературе о интеркултурализму, за ово истраживање изабрали смо актуелан проблем – *Да ли у нашим школама постоје компетентни наставници за имплементирање интеркултуралног васпитања?* Предмет емпиријског истраживања је испитивање самопроцјена наставника основне школе о интеркултуралним компетенцијама. На основу дефинисаног предмета истраживања, дефинисали смо циљ истраживања и конкретизовали истраживачке задатке. Циљ овог истраживања је испитати самопроцјене наставника основне школе о интеркултуралним компетенцијама. На основу овако формулисаног циља истраживања, конкретизовали смо сљедеће задатке: 1) Поступком факторске анализе идентификовати факторе који детерминишу интеркултуралне компетенције наставника и 2) Испитати разлике у самопроцјенама наставника о интеркултуралним компетенцијама с обзиром на њихова социопедагошка обиљежја.

Свако емпиријско истраживање подразумијева примјену специфичних истраживачких метода, техника и инструмената. У овом истраживању користили смо двије истраживачке методе: методу теоријске анализе и синтезе и сервеј (survey) истраживачку методу. Креирали смо инструмент ИКН – *Интеркултурне компетенције наставника*. Првобитна верзија скалера имала је 67 тврдњи, док смо након поступка факторске анализе задржали 31 тврдњу за процјену ставова наставника, са коефицијентом релијабилности $\alpha=0,87$. Истраживањем је обухваћено 262 наставника или 12,1% од популације наставника основних школа на подручју Бања Луке, Добоја, Дервенте и Прњавора.

Статистичка обрада података извршена је примјеном софтверског пакета *SPSS 20.0 for Windows*, за рачунање: факторске анализе, фреквенције и процента, аритметичке средине (M), стандардне девијације (SD), значајности разлика аритметичких средина (t – омјер), F – омјер и Пирсоновог коефицијента корелације (r).

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА

Интеркултуралне компетенције наставника, као сложена истраживачка варијабла, сачињена је од низа ужих сегмената који се даље могу разложити у мноштво индикатора. Због тога смо приступили поступку факторске анализе, јер она омогућава идентификацију фактора између мноштва посматраних категорија које смо уградили у инструмент. Након тога, утврдили смо разлике између ставова наставника о интеркултурним компетенцијама у односу на социопедагошка обиљежја.

ФАКТОРИ ИНТЕРКУЛТУРАЛНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ НАСТАВНИКА

Прије факторизације корелационе матрице, подвргнули смо тестовима статистичке значајности. У ту сврху примијенили смо Кајзер-Мајер-Олкинов показатељ адекватности узорка (*Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy*, КМО) и Бартлетов тест сферичности (*Bartlett's Test of Sphericity*). КМО тестом смо, за инструмент којим смо процјењивали интеркултуралне компетенције наставника, утврдили вриједност индекса $K=0,80$. Бартлетов тест се показао статистички значајним за инструмент процјене интеркултуралне компетенције наставника $\chi^2=1794,274$; $df=465$; Sig. 0,01. Наведене вриједности указују да је инструмент погодан за примјену факторске анализе. Примијењени тестови показују да је велики дио варијансе испитиваних варијабли условљен заједничким факторима.

Факторску анализу реализовали смо методом главних компоненти. Сљедећи корак био је одређивање броја фактора. Критеријуми за екстракцију броја фактора били су Кајзер-Гутманов критеријум (*Kaiser-Guttman*) за вриједност карактеристичног коријена (вриједност најмање 1), Кателов тест одрона (*Cattell scree plot*), минимум 50% објашњене варијансе и што мањи број фактора, као и интерпретативност факторског модела. Уважавајући наведено, добили смо више различитих модела који задовољавају елементарне статистичке услове.

На основу одабраног модела образложићемо шта детерминише интеркултуралне компетенције наставника. У Табели 1. приказано је шест фактора који учествују у објашњавању 51,30% испитиване појаве. Примијењена скала процјене за мјерење ставова наставника о интеркултурним компетенцијама показује добре метријске карактеристике, што закључујемо на основу кумулативног процента, као и процента објашњене варијансе за сваки екстраховани фактор појединачно.

Табела 1. Факторски модел интеркултуралне компетенције наставника

Фактори	Својствена вриједност	Постотак објашњене варијансе	Кумулативни постотак варијансе
Позитивно вредновање културних обиљежја	3,75	12,09	12,09%
Прихватање различитости	2,83	9,14	21,24%
Комуникацијске вјештине	2,44	7,89	29,13%
Отвореност за различите културе	2,43	7,85	36,98%
Затвореност за различите културе	2,42	7,82	44,81%
Традиција и/или интеркултуралност	2,00	6,45	51,27%

Приказани модел показује да интеркултурална компетенција наставника обухвата развијене следеће компоненте: позитивно вредновање културних обиљежја, прихватање различитости, комуникацијске вјештине, отвореност за различите културе, затвореност за различите културе и традицију и/или интеркултуралност. Наглашавамо да је интеркултурална компетенција наставника веома битан сегмент развоја интеркултуралног васпитања и образовања у основној школи.

Следећи корак који смо користили у статистичкој анализи је приказ главних компоненти, односно засићења појединачних ставки са кључним факторима у ротираној матрици факторске структуре наставника. За добијање ротираног рјешења у анализи користили смо варимакс ротацију. Приказана су факторска засићења, која се крећу у распону од 0,30 до 0,77. Напомињемо да смо засићења мања од 0,30 избацили. На основу ротиране матрице факторске структуре интеркултуралне компетенције наставника идентификовали смо поменуте факторе. Добијене вриједности показују да смо адекватно конструисали инструмент. Шест добијених фактора смо именовали према садржинским критеријумима појединачних тврдњи.

У наставку рада ћемо појаснити сваки од издвојених фактора. Први фактор – *позитивно вредновање културних обиљежја* објашњава 12,09% тоталне варијансе. Фактор обухвата низ тврдњи којима се на позитиван начин сагледавају и вреднују припадници других култура (хуманост, пажљивост, толеранција, саосјећање, образованост, као и поштовање). Овај фактор подразумијева способности које указују на понашање у складу са одређеном етиком поштовања припадника других култура. Други фактор – *прихватање различитости* објашњава 9,14% тоталне варијансе. Карактеришу га стечене способности засноване на познавању других култура или на основу остварених пријатељстава са њиховим припадницима. Трећи фактор – *комуникацијске вјештине* објашњава 7,90% варијансе. Овдје указујемо на способности комуницирања са припадницима културно другачијих. Вербална и невербална комуникација подједнако су битне, јер тако у потпуности можемо разумјети информацију, став или емоцију саговорника. Четврти фактор – *отвореност за различите културе* објашњава 7,85% тоталне варијансе. Фактор се односи на способност сналажљивости и самопоуздање у сарадњи са људима из других култура, на оријентисаност на људе и сигурност. Битна је и усмјереност на избјегавање конфликта, истицање позитивних међуљудских односа, као и прихватање и уважавање других култура. Пети фактор – *затвореност за различите културе* објашњава 7,83% тоталне варијансе. Интеркултурална компетенција не искључује ни затвореност за различите културе, иако она може да подразумијева негативан став према другим културама. Затвореност може да настане под утицајем предрасуда и стереотипа који неријетко стварају препреке у комуникацији са културно другачијима. Овај фактор подразумијева и развијену свијест о могућим негативним утицајима појединих културних оријентација. Шести фактор – *традиција и/или интеркултуралност* објашњава 6,45% тоталне варијансе. Однос традиције и интеркултуралности се огледа у томе да припадници неке културе, с једне стране, полажу право на универзалност, односно на своју традицију, а с друге, не могу да се ограде од културног система у ком је она настала, али ипак могу да уочавају културне разлике и прихватају оне културне вриједности које су заједничке различитим културама.

ИНТЕРКУЛТУРАЛНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ НАСТАВНИКА У ОДНОСУ НА СОЦИОПЕДАГОШКА ОБИЉЕЖЈА

Пошли смо од претпоставке да постоји разлика у ставовима наставника о интеркултуралним компетенцијама с обзиром на стручну спрему, пол, дужину рада у струци, те у односу на предмет који наставници предају. Издвојили смо наставнике разредне наставе и наставнике предметне наставе, те смо покушали уочити постоје ли, између њих, статистички

значајне разлике у ставовима о интеркултуралним компетенцијама. У Табели 2. приказани су показатељи на основу којих смо интерпретирали разлике.

Табела 2. Разлике у ставовима наставника и учитеља о интеркултуралним компетенцијама

Фактор	Испитаник	N	M	SD	t	p
Поштовање различитости	наставник	162	4,51	0,46	0,48	0,88
	учитељ	100	4,50	0,46		
Прихватање различитости	наставник	162	3,67	0,65	-1,36	0,17
	учитељ	100	3,78	0,58		
Комуникацијске вјештине	наставник	162	3,77	0,68	1,06	0,29
	учитељ	100	3,67	0,73		
Отвореност за различите културе	наставник	129	3,88	0,71	-1,08	0,28
	учитељ	71	3,99	0,60		
Затвореност за различите културе	наставник	162	4,41	0,58	2,21	0,03*
	учитељ	100	4,23	0,72		
Традиција и/или интеркултуралност	наставник	147	4,10	0,62	-0,03	0,98
	учитељ	89	4,10	0,59		

* ниво значајности 0,05

Из претходне табеле уочавамо да разлике у ставовима између наставника и учитеља постоје само код фактора *затвореност за различите културе* ($t=2,21$; $p=0,03$, на нивоу значајности 0,05). Према осталим издвојеним факторима у односу између наставника и учитеља нисмо уочили статистички значајну разлику. С обзиром на то да наставници раде са дјецом старијег школског узраста, склонији су да уочавају препреке у комуникацији са културно другачијима, јер и сами ученици у том узрасту постају подложнији утицају предрасуда и стереотипа према одређеним културним оријентацијама.

Табела 3. Разлике у ставовима наставника о интеркултуралним компетенцијама према полу

Фактор	Испитаник	N	M	SD	t	p																																																				
Поштовање различитости	мушки	63	4,44	0,59	-1,28	0,19																																																				
	женски	199	4,53	0,40			Прихватање различитости	мушки	63	3,58	0,74	-2,01	0,04*	женски	199	3,76	0,58	Комуникацијске вјештине	мушки	63	3,94	0,63	2,70	0,00**	женски	199	3,67	0,71	Отвореност за различите културе	мушки	63	3,83	0,78	-1,19	0,23	женски	199	3,96	0,62	Затвореност за различите културе	мушки	63	4,43	0,60	1,28	0,20	женски	199	4,31	0,65	Традиција и/или интеркултуралност	мушки	63	4,12	0,66	0,27	0,78	женски
Прихватање различитости	мушки	63	3,58	0,74	-2,01	0,04*																																																				
	женски	199	3,76	0,58			Комуникацијске вјештине	мушки	63	3,94	0,63	2,70	0,00**	женски	199	3,67	0,71	Отвореност за различите културе	мушки	63	3,83	0,78	-1,19	0,23	женски	199	3,96	0,62	Затвореност за различите културе	мушки	63	4,43	0,60	1,28	0,20	женски	199	4,31	0,65	Традиција и/или интеркултуралност	мушки	63	4,12	0,66	0,27	0,78	женски	199	4,10	0,59								
Комуникацијске вјештине	мушки	63	3,94	0,63	2,70	0,00**																																																				
	женски	199	3,67	0,71			Отвореност за различите културе	мушки	63	3,83	0,78	-1,19	0,23	женски	199	3,96	0,62	Затвореност за различите културе	мушки	63	4,43	0,60	1,28	0,20	женски	199	4,31	0,65	Традиција и/или интеркултуралност	мушки	63	4,12	0,66	0,27	0,78	женски	199	4,10	0,59																			
Отвореност за различите културе	мушки	63	3,83	0,78	-1,19	0,23																																																				
	женски	199	3,96	0,62			Затвореност за различите културе	мушки	63	4,43	0,60	1,28	0,20	женски	199	4,31	0,65	Традиција и/или интеркултуралност	мушки	63	4,12	0,66	0,27	0,78	женски	199	4,10	0,59																														
Затвореност за различите културе	мушки	63	4,43	0,60	1,28	0,20																																																				
	женски	199	4,31	0,65			Традиција и/или интеркултуралност	мушки	63	4,12	0,66	0,27	0,78	женски	199	4,10	0,59																																									
Традиција и/или интеркултуралност	мушки	63	4,12	0,66	0,27	0,78																																																				
	женски	199	4,10	0,59																																																						

* ниво значајности 0,05;

** ниво значајности 0,01

Вриједности приказане у претходној табели показују да разлике постоје када говоримо о *прихватању различитости*, јер су наставници женског пола спремнији да прихвате ученике различитог културног поријекла ($t=-2,01$; $p=0,04$, на нивоу значајности 0,05). О значају *комуникацијских вјештина* знатно позитивније ставове имају наставници мушког пола ($t=2,70$; $p=0,00$, на нивоу значајности 0,01). Комуникација са ученицима различитог културног поријекла захтијева развијену свијест о властитој културној перспективи, свијест о различитим културним перспективама културно различитих ученика, спремност за уочавање и уважавање бројних облика културних различитости, како бисмо остварили успјешну интеркултуралну комуникацију.

Жељели смо да откријемо да ли предмет који наставници предају имплицира одређене разлике у погледу ставова о интеркултурним компетенцијама. Предмете смо разврстали у три групе (предмете друштвених и хуманистичких наука, предмете природних наука и предмете умјетности и физичког васпитања). У Табели 4. су наведене вриједности које смо добили на основу дескриптивне статистичке анализе и анализе варијансе.

Табела 4. Разлике у ставовима наставника с обзиром на предмет који предају (дескриптивна статистика и ANOVA)

Фактор	Предмет	N	M	SD	F	p
Поштовање различитости	1	74	4,48	0,55	0,47	0,62
	2	59	4,55	0,34		
	3	18	4,46	0,47		
	Укупно	151	4,51	0,47		
Прихватање различитости	1	74	3,82	0,56	2,88	0,06
	2	59	3,60	0,69		
	3	18	3,51	0,62		
	Укупно	151	3,69	0,63		
Комуникацијске вјештине	1	74	3,84	0,66	2,21	0,11
	2	59	3,67	0,70		
	3	18	3,51	0,57		
	Укупно	151	3,73	0,67		
Отвореност за различите културе	1	62	3,93	0,71	1,53	0,22
	2	45	3,87	0,64		
	3	11	3,52	0,94		
	Укупно	118	3,87	0,71		
Затвореност за различите културе	1	74	4,44	0,59	1,28	0,27
	2	59	4,30	0,60		
	3	18	4,50	0,48		
	Укупно	151	4,39	0,58		
Традиција и/или интеркултуралност	1	67	4,14	0,64	1,15	0,31
	2	54	4,06	0,61		
	3	15	3,88	0,49		
	Укупно	136	4,08	0,61		

Значење бројева у табели: 1 – предмети друштвених и хуманистичких наука; 2 – предмети природних наука и 3 – предмети умјетности и физичког васпитања

Не постоје статистички значајне разлике у ставовима наставника с обзиром на групу предмета којој припада њихов предмет. Код фактора *прихватање различитости* вриједности $F=2,88$ и $p=0,06$ су на самој граници статистичке значајности. Примењени смо вишеструко поређење и уочили статистички значајну разлику за поменути фактор између групе предмета друштвених и хуманистичких наука и предмета природних наука (разлика аритметичких средина 0,21; $p=0,04$, на нивоу значајности 0,05).

Наставници друштвених и природних предмета имају различите ставове оприхватању различитости, што имплицира да се интеркултурални ставови развијају, између осталог, и под утицајем садржаја наставних предмета. Интеркултуралне ставове наставника карактерише отвореност и спремност за прихватање културних вриједности, односно одсутност предрасуда у контакту са културно другачијима.

Пошли смо и од претпоставке да постоји разлика у ставовима наставника о интеркултуралним компетенцијама наставника с обзиром на дужину рада у струци. У Табели 5. приказали смо податке на основу којих смо рачунали разлике. Према годинама рада у струци наставнике смо подијелили у четири групе: до 5 година, од 5 до 10 година, од 10 до 20 година и више од 20 година рада у струци.

Табела 5. Разлике у ставовима наставника с обзиром на дужину рада у струци

Фактор	Дужина рада	N	M	SD	F	p
Поштовање различитости	до 5 год.	58	4,53	0,56	0,58	0,62
	5 до 10 год.	63	4,50	0,44		
	10 до 20 год.	91	4,54	0,38		
	више од 20 год.	50	4,44	0,47		
	Укупно	262	4,51	0,46		
Прихватање различитости	до 5 год.	58	3,77	0,66	0,86	0,45
	5 до 10 год.	63	3,78	0,56		
	10 до 20 год.	91	3,70	0,61		
	више од 20 год.	50	3,60	0,70		
	Укупно	262	3,71	0,63		
Комуникацијске вјештине	до 5 год.	58	3,77	0,62	0,94	0,41
	5 до 10 год.	63	3,68	0,74		
	10 до 20 год.	91	3,67	0,73		
	више од 20 год.	50	3,86	0,67		
	Укупно	262	3,73	0,70		
Отвореност за различите културе	до 5 год.	47	3,91	0,60	2,19	0,09
	5 до 10 год.	43	4,00	0,64		
	10 до 20 год.	73	4,00	0,68		
	више од 20 год.	37	3,68	0,72		
	Укупно	200	3,92	0,67		
Затвореност за различите културе	до 5 год.	58	4,42	0,54	2,47	0,06
	5 до 10 год.	63	4,33	0,60		
	10 до 20 год.	91	4,40	0,64		
	више од 20 год.	50	4,13	0,75		
	Укупно	262	4,34	0,64		
Традиција и/или интеркултуралност	до 5 год.	54	3,98	0,53	1,74	0,15
	5 до 10 год.	58	4,24	0,61		
	10 до 20 год.	84	4,11	0,61		
	више од 20 год.	40	4,07	0,67		
	Укупно	236	4,10	0,61		

Не постоје статистички значајне разлике у ставовима наставника с обзиром на дужину рада у струци. Код фактора *затвореност за различите културе* вриједности $F=2,47$ и $p=0,06$ су на самој граници статистичке значајности. Вишеструким поређењем уочили смо статистички значајне разлике за фактор *отвореност за различите културе* и то између ставова наставника који раде од *5 до 10 година* у струци и оних који раде *више од 20 година* у струци ($p=0,035$, на нивоу значајности $0,05$). За исти фактор уочили смо разлике у ставовима оних наставника који раде од *10 до 20 година* у струци и оних који раде *више од 20 година* ($p=0,016$, на нивоу значајности $0,05$). Примјеном вишеструког поређења за фактор *затвореност за различите културе* издваја се разлика у ставовима наставника који раде *до 5 година* у струци и оних који раде *више од 20 година* ($p=0,019$), као и између оних који раде од *10 до 20 година* са онима који раде *више од 20 година* ($p=0,014$, на нивоу значајности $0,05$). Истим статистичким поступком смо издвојили и разлике у ставовима за фактор *традиција и/или интеркултуралност*. Разлику у ставовима смо уочили само између наставника који раде *до 5 година* и оних који раде од *5 до 10 година* у струци ($p=0,025$, на нивоу значајности $0,05$). На основу свих претходно приказаних и анализираних резултата, утврдили смо да постоје статистички значајне разлике у самопроцјенама наставника о интеркултуралним компетенцијама у односу на стручну спрему, пол, дужину рада у струци, као и предмет који предају.

Очекивано је да се разлике у ставовима наставника највише проналазе код оних који раде најдуже у струци (више од 20 година) у односу на остале наставнике. Истичемо да је необично то што се код фактора *традиција и/или интеркултуралност* уочава разлика између почетника (до 5 година стажа) и оних који раде између 5 и 10 година у школи. Посматрајући ову појаву у ширем педагошком контексту, сматрамо да наставници са мање радног искуства нису у потпуности формирали или испољили своја интеркултурална увјерења. С друге стране, сматрамо да поменута увјерења већ са дужим низом година интензивног рада у струци прерастају у навике и постају значајан дио развијене интеркултуралне компетенције у школској пракси.

ЗАКЉУЧЦИ

Поступком факторске анализе утврдили смо да интеркултуралне компетенције наставника основне школе детерминишу: позитивно вредновање културних обиљежја, прихватање различитости, комуникацијске вјештине, отвореност за различите културе, затвореност за различите културе и традицију и/или интеркултуралност. Статистички значајне

разлике у самопроцјени интеркултурних компетенција постоје: између ставова наставника предметне и наставника разредне наставе код фактора *затвореност за различите културе*; између наставника женског и мушког пола код фактора *прихватање различитости* и код фактора *комуникацијске вјештине*. У односу на предмет који наставници предају, постоји статистички значајна разлика за фактор *прихватање различитости* и то између групе предмета друштвених и хуманистичких наука и предмета природних наука. У погледу дужине рада у струци постоји разлика у ставовима наставника који раде до 5 година у струци и оних који раде више од 20 година, као и између оних који раде од 10 до 20 година и оних који раде више од 20 година, за фактор *отвореност за друге културе*. Статистичком анализом утврђене су и разлике у ставовима за фактор *традиција и/или интеркултуралност* између наставника који раде до 5 година и оних који раде од 5 до 10 година у струци.

Наставници са развијеним интеркултурним компетенцијама лакше ће оспособљавати дјецу за заједнички живот, рад и учење у мултикултурном друштву које тежи заједничким интеркултурним вриједностима и које изграђује јединствен интеркултурни идентитет. За имплементацију оваквих процеса у васпитно-образовне институције није потребно чекати на конституисање посебне интеркултурне педагогије, већ је за почетак довољно да сви субјекти васпитања прихвате интеркултуралност као изазов који обезбјеђује сигурнију и успјешнију будућност. Због свега тога, у образовним политикама на нашим просторима питању развоја интеркултурних компетенција наставника и питању прихватања интеркултуралности, мора се посветити посебна пажња.

Литература

- Аврамовић, З. (2012). „Културни идентитет у образовању - између чувања и губљења”. У зборнику *Школа као чинилац развоја националног и културног идентитета и проевропских вредности: образовање и васпитање - традиција и савременост*. Јагодина: Педагошки факултет, (47–60).
- Bašić, M. (2014). „Interkulturalna sastavnica komunikacijske kompetencije”. У часопису: *Magistra Iadertina*, br. 9(1), (55–70). Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Bedeković, V. (2011). „Interkulturalna kompetencija cjeloživotnog obrazovanja nastavnika”. У часопису: *Pedagogijska istraživanja*, br. 8, (139–151).

- Бранковић, Д. (2009). „Култура и слободно вријеме”. У зборнику *Научна и духовна утемељеност друштвених реформи*, (497508). Бања Лука: Филозофски факултет.
- Бранковић, Д., Микановић, Б. (2016). „Интеркултурално васпитање – конституента евроинтеграција”. У зборнику *Наука и евроинтеграције*, (3347). Источно Сарајево: Филозофски факултет.
- Ћатић, И. (2012). „Kompetencije i kompetencijski pristup obrazovanju”. У часопису: *Pedagogijska istraživanja*, 9(1–2), (175–189).
- Hrvatić, N. (2007). „Interkulturalna pedagogija: nove paradigme”. У часопису: *Pedagogijska istraživanja*, 4(2), (241–254).
- Jelačić, S. (2011). „Specifičnosti i značaj interkulturalnog obrazovanja u savremenim društvima”. У часопису: *Norma*, XVI, (920).
- Jevtić B, Mikanović, B. (2012). „Interkulturalnost u očima nastavnika: problemi i perspektive”. У Zborniku: *Pedagogija i kultura – Drugi kongres pedagoga Hrvatske*, (139151).
- Jevtić, B., Petrović, J. (2012). „Interkulturalno obrazovanje sa pogledom na budućnost”. *Nauka i savremeni univerzitet 1*. Niš: Filozofski fakultet, (25–36).
- Juričić, M. (2014). „Kompetentnost nastavnika – pedagoške i didaktičke dimenzije”. У *Pedagogijska istraživanja*, br. 1, (77–91).
- Кнежевић Флорић, О. (2005). „Мултикултурализам као основа интеркултуралног образовања”. У часопису: *Педагошка стварност*, 51(5–6), (35–62).
- Koković, D. (2011). „Multikulturalno ili interkulturalno obrazovanje”. У часопису: *Interkulturalnost*, br.1, (42–52).
- Круљ–Драшковић, Ј. (2012). „Мултикултурализам у функцији концепције у савременом образовању и васпитању”. У Зборнику радова Учитељског факултета у Призрену – Лепосавић, књига 6, (103–110).
- Mesić, M. (2006). *Multikulturalizam: društveni i teorijski izazovi*. Zagreb: Školska knjiga.
- Mrnjauš, K. (2013). „Interkulturalnost u praksi – socijalna distanca prema „drugacijima””. У часопису: *Pedagogijska istraživanja*, 10(2), (309–325).
- Ninčević, M. (2009). „Interkulturalizam u odgoju i obrazovanju”. У часопису: *Nova prisutnost 7*, br.1, (59-84).
- Perotti, A. (1995). *Pledoaže za interkulturalni odgoj i obrazovanje*. Zagreb: Educa.
- Piršl, E. (2007). „Interkulturalna osjetljivost kao dio pedagoške kompetencije”. У Zborniku radova: *Pedagogija – prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja*, (275–292). Zagreb: Hrvatsko pedagogijsko društvo.

- Piršl, E. (2011). „Odgovori i obrazovanje za interkulturalnu kompetenciju”. U časopisu: *Pedagogijska istraživanja*, br. 8, (53–73).
- Piršl, E. (2012). „Interkulturalna kompetencija i/ili kulturna inteligencija”. U Zborniku: *Pedagogija i kultura – Drugi kongres pedagoga Hrvatske*, (33–43).
- Suzić, N. (2005). *Pedagogija za XXI vijek*. Banja Luka: TT – Centar.
- Šurbek, B. (2012). „Interkulturalne kompetencije učitelja. U Zborniku”: *Pedagogija i kultura – Drugi kongres pedagoga Hrvatske*, svezak 3., (30–16).
- Vujaklija, M. (1985). *Leksikon stranih reči i izraza*. Beograd: Prosveta.

Brane Mikanović

INTERCULTURAL COMPETENCE TEACHERS OF PRIMARY SCHOOL

Summary

Life, work and intercultural learning in a global society of the 21st century requires that each individual developed general and professional competence and qualifications to participate actively. Preparing young people for such processes in educational institutions should be given special attention. In all this the essential role teachers play.

In a sample of 262 primary school teachers, using the scaler and the method of factor analysis, we identified the factors that determine intercultural competence of teachers, and they are: a positive evaluation of the cultural characteristics, accepting differences, communication skills, openness to different cultures, containment of different cultures and traditions and / or intercultural. In relation to socio-pedagogical features of teachers revealed significant differences in a small number factors.

Intercultural progress also needs to be promoted and to the social and educational policies. For the development of intercultural identity and acceptance of shared values are necessary intercultural competent teacher.